

En personlig kommentar till konferensen om Kritisk Dietetik i Uppsala 25 augusti 2017 (del I)

En kommentar utgör en opinions-
text som belyser ett ämne ur en
eller flera infallsvinklar. Eventuella
åsikter som uttrycks är skribentens
egna.

Kritisk dietetik – vilse i kontexten eller en postmodern trojansk häst?

Under konferensen *The 1st Scandinavian Critical Dietetics Conference: Food and eating beyond calories* (se referat i Dietistaktuellt #5.17) talades det om att vidga dietistens kunskapshorisont, att anlägga nya perspektiv, att nalkas gamla problem med nya friska infallsvinklar och att professionen är betjänt av att kompetensutvecklas ”bortom kalorierna”. Positiva och eftersträvarvärda mål och ambitioner – och mycket av detta pågår också för närvarande med t ex trans- och interdisciplinärhet, komplementära utbildningar, helt nya arbetsområden och spännande gränsöverskridande samarbeten. Min reflektion och tveksamhet handlar alltså inte om denna utveckling i sig, utan gäller 1) den postmoderna sanningsrelativism (anti-objektivismen) och den kunskapsfientliga epistemologiska överbyggnad som man tycks vilja anlägga på denna – i sig säkert önskvärda – process, och 2) den normativa, aktivistiska utväxling som mer eller mindre tydligt finns inbyggt i de på konferensen presenterade ambitionerna, och i hela det kritisk-teoretiska projektet. Min avsikt är att i denna utgåva av Dietistaktuellt diskutera den första punkten för att i nästa återkomma till den andra.

MAGNUS FORSLIN

magnus.d.forslin@gmail.com

FÖR EN TID sedan kunde vi läsa i vår lokal-tidning, Helsingborgs Dagblad, om en lärarvikarie som försvarade fakta kring förintelsen under en sfi-lektion då en elev påstridigt hävdade att judarna bara ljuger. Läraren fick sedan höra från sin samordnare att ”vad som är historia för oss är inte historia för andra”. Han fick därefter en reprimand för att ha kränkt sin elev. [1]

Detta korta men tydliga exempel (som även tidigare använts i Dagens Nyheter [2]) tjänar väl att illustrera det resonemang jag avser att föra i mina två artiklar – nämligen att i det hyperkänsliga postmoderna samhället blir de *by proxy*-indignerade och identitetsbesatta kränkta av fakta i takt med att kunskapsrelativismen devalverar begreppet *sanning* till att bli en kvalitet som ytterst handlar om preferenser och åsikter. Och där verkligheten inte matchar den normativa kartan, ja... desto värre för verkligheten – i den mån den nu finns. Det är tveksamt om dietistkåren främjas av att sälla sig till denna rörelse på bekostnad av sin trovärdighet inom evidensbaserad kost- och nutritionsvetenskap.

Men vi tar det från början.

Konflikten mellan en relativistisk och en rationell/absolut kunskapssyn har i modern tid pågått i decennier och omfattar hyllmeter av epistemologiskt orienterad litteratur. Traditionellt sett har man i vissa läger – ofta relaterade till den akademiska vänstern inom samhällsvetenskaperna och humaniora (dock ej inom analytisk filosofi) – varit anhängare av olika varianter av relativism och socialkonstruktivism [3], medan objektivisterna inom naturvetenskap och medicin haft ett rationellt/objektivt förhållande till sanning och kunskap. Under 90-talet var kampen särskilt intensiv inom akademien och gick då under begreppet *The Science Wars*. [4]

Men relativismen som idé är betydligt äldre än så. Sofisten **Protagoras från Abdera** torgförde på 400-talet f kr sin berömda *Homo mensura-sats* – ”Människan är alltings mått, för de ting som är att de är och för de ting som inte är att de inte är”, vilken Sokrates klassade som ”relativism” i Platons dialog *Theaitetos*. [5] Relativismens stående mantra genom historien är en parafra på sektionen 166a-168c i samma dialog: ”Det som är sant för dig är sant för dig, och det som är sant för mig är sant för mig”.

Kritisk Dietetik – nu i Sverige!

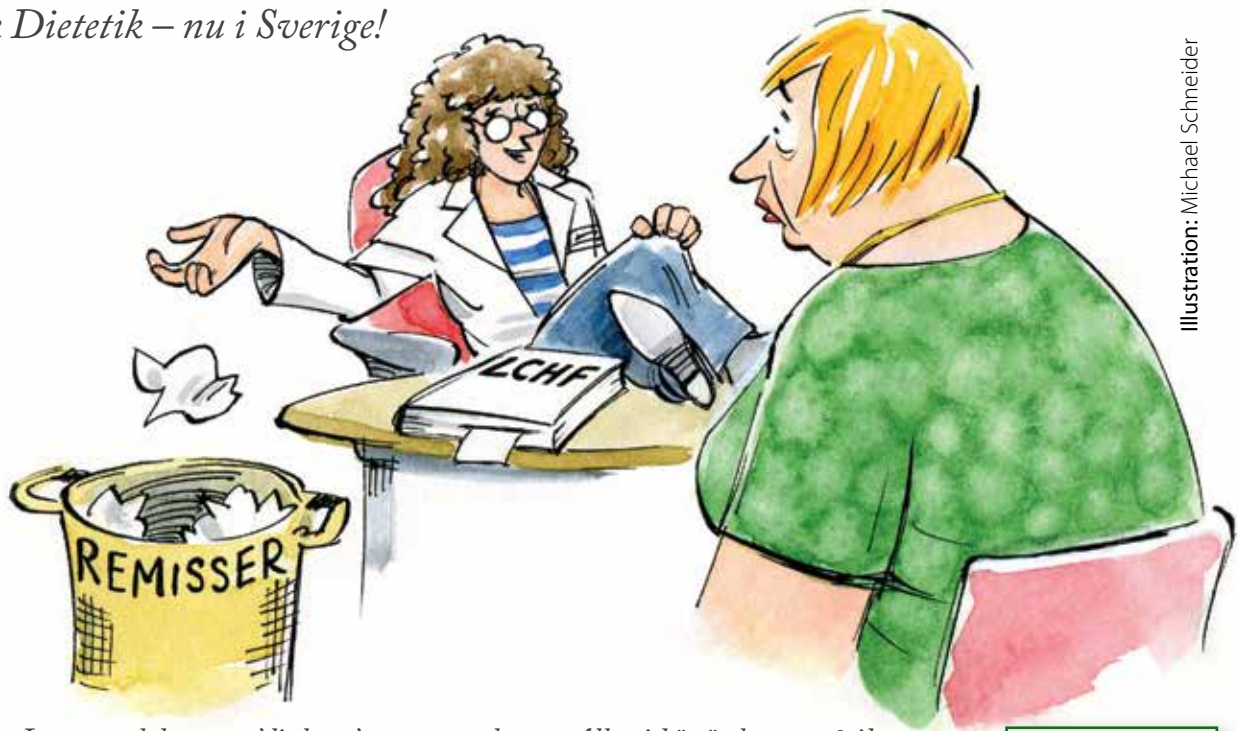

Illustration: Michael Schneider

”Ja, ja, fru Larsson, doktorn sa ’diabetes’, men som du vet: Allt vi hör är bara en åsikt. Inte ett faktum. Allt vi ser är bara ett perspektiv. Inte sanningen. Ta en muffins till vetja!”

Under konferensen i Uppsala lyfte man fram Frankfurtskolans neomarxistiska och sanningsrelativistiska kritiska teori som intellektuell grund och historisk källa för den kritiska dietiken. [6] *Kritische Theorie* definierades först av **Max Horkheimer** i sin essä *Traditionelle und Kritische Theorie* (1937), där han menade att ”traditionell teori” (omfattande modern filosofi och vetenskap) var alltför abstrakt och objektivistisk men framför allt avskämd från sociala ambitioner. ”Kritisk teori” däremot, grundad i social teorbildning och marxistisk politisk ekonomi, hade som uppgift att systematiskt kritisera det rådande samhället och verka för en alternativ världsordning. [7,8] ”*Critical Theory was initially developed in Horkheimer’s circle to think through political disappointments at the absence of revolution in the West... It was supposed to explain mistaken Marxist prognoses, but without breaking Marxist intentions*”, som lärjungen **Jürgen Habermas** uttrycker det. [9 p116]

Som revolutionär tankesmedja behövs en fiende, och fienden för Frankfurtskolan blev hela det *modernistiska* upplysningsprojektet med sin strävan efter framsteg, individualism, objektivitet och förnuft (där av det senare begreppet *postmodernism*). I *Dialektik der Aufklärung* (1944) talar Horkheimer och **Theodor Adorno** om *Upplysningens massuggestion och totala haveri – Aufklärung ist totalitär*. [10] Modernismen hade danat en självständig samhällsmedborgare med stadigt bättre levnadsvillkor som var måttligt intresserad av revolution och samhällsomstörtning. Idéhistorikern **Zeev Sternhell** beskriver processen som ”arbetarklassens förborgligande” – *the embourgeoisement of the proletariat*. [11]

Upplysningen – en blixtresumé

Låt oss rekapitulera historien kring föremålet för de kritiska teoretikernas kompromisslösa aversion: Upplysningstanken har rötter i renässansen med dess blasfemiska och nydanande idéer, i vilka kyrkans världsordning hotades av humanism och sekularism. Idéer som placerade människan, individen – istället för det övernaturliga – i centrum. Den nya kosmologin och övertygelsen om förnuftets sprängkraft blev sedermera tillsammans med den vetenskapliga revolutionen det fundament som upplysningens idéer kom att vila på. Epoken invigs 1689 med **John Lockes** båda skrifter *A letter concerning toleration* och *Two treatises of government*, milstolpar i individualismens, demokratins och liberalismens historia. ”Locke knyter människans förnuft till etik och socialt ansvar, vilket innefattar individuella rättigheter, politisk jämlikhet, begränsning av statens makt, religiös tolerans samt ett förbud att använda tvång mot någons självständiga vilja.” [12 p22,13] Mottot för perioden blev **Immanuel Kants** användning av **Horatius Sapere aude** – ”*ha mod att göra bruk av ditt eget förstånd, utan någon annans vägledning*”; upplysning innebär att människan kommer ut ur sin självförvillade omyndighet som autonom förnuftsvarelse. [14] (Föga välklingande för senare tiders kollektivistiskt orienterade marxister.)

Förnuftet tillämpades för att förstå naturen och när dessa insikter systematiseras såddes fröet till vår moderna vetenskap. Upplysningsfilosofernas tankar kom att lägga grunden till de stora vetenskapsfält vi idag känner. Filosofen **Stephen R C Hicks** menar i *Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault*, att individualismen i mötet med po-

Huvudbudskap

Syftet med denna text är att försöka göra reda för de underliggande teorier och antaganden om världen, samt vår kunskap om densamma, som presenteras inom kritisk teori (den kritiska dietetikens grundval) och därmed ådagalägga de implicita risker dietistkåren utsätter sig för om man väljer att klä sig i denna sanningsrelativistiska, postmoderna och – enligt mitt förmenande – kunskapsfientliga tvångströja.

Avsikten är inte att erinra mot att dietisten utökar sin kompetensbas utanför den traditionella dietiken eller söker fruktsamma, kanske okonventionella, samarbeten med andra professioner och discipliner inom t ex de mjuka vetenskaperna. Initiativ som bredar och fördjupar dietistens kunskap bör uppmuntras; givet att vi har en epistemiskt solid syn på vad kunskap och sanning är.

litiken resulterade i liberal demokrati (**Voltaires** *Lettres Philosophiques sur les Anglais*), varmed rasism, sexism och annat förtryck blev brott mot individualismens principer om mänskliga rättigheter (**Rousseaus** *Du Contrat social*). Idéerna om maktindelning som förutsättning för ett demokratiskt styre formuleras (**Montesquieus** *De l'esprit des lois*). Liberal marknadsekonomi ersätter feodalism och merkantilism till förmån för ökad tillväxt och bättre resursfördelning (**Adam Smiths** *Wealth of Nations*). Kunskap om världen görs tillgänglig för alla (**Diderots** *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*). Den nya vetenskapens symbios med produktionsindustrin resulterar i den industriella revolutionen, liksom i effektiva odlingsmetoder och dramatiskt ökad livsmedelsproduktion inom jordbruket. De nya vetenskapliga metodernas tillämpning på läkekonst och anatomi, leder fram till modern medicin och utplåning av farsoter som plågat mänskligheten sedan Cro Magnon. [12,13]

Upplysningen gjorde sammantaget den enskilde människan långt friare, friskare, äldre, kunnigare, jämlikare och rikare än vad som någonsin varit möjligt eller fallet i det förmoderna samhället. Religiös dogmatism skulle bekämpas till förmån för kunskapshunger och vetenskaplig metod, despotism och förtryck skulle bytas ut mot parlamentarism och mänskliga rättigheter. Emellertid kom reaktionära krafter att uppfatta denna utveckling som ett hot mot den gamla ordningen – *tronen och altaret* – varmed den sk *Kontraupplysningen* initierades i slutet av 1700-talet – ursprungligen för att garantera de gamla maktstrukturerna och återbefästa religionens auktoritet. Rörelsen växte sig under slutet av 1800-talet allt starkare, med ny ideologisk klangbotten men med samma förakt för modernism – exempelvis den boulangistiska massrörelsen som förenade radikal vänster med militant höger i en profascistisk rörelse – för att i det följande seklet utgöra den tvivelaktiga mylla som bl a nazism, antisemitism och postmodernistiska idéer – inte minst den kritiska teorin – skulle växa fram ur. [15,16] Det är därför också naturligt att flera av postmodernismens förgrundsgestalter har ett förflutet inte bara inom nazism utan även inom andra totalitära ideologier som stalinism, leninism och maoism. [17] Nämnade Frankfurtskola grundades som redan antytts på frustrationen över att den marxistiska revolutionen kom av sig i Västeuropa och spårade ur i öst.

Dessa faktum speglas också i postmodernismens attribut som utgör diametrala motsatser till den demokratiska modernismens signum. Hicks fortsätter: "[i] stället för naturalistisk verklighet – *antirealism*. I stället för erfarenhet och förnuft – *sociolingvistisk subjektivism*. I stället för individuell identitet och autonomi – *olika grupp:ismer som betecknar etnicitet, kön och klass*." [12 p27] I ljuset av sistnämnda dikotomi har försvarare av modern vetenskap och epistemologi inte sällan klassats av relativister och postmodernister som bigotta rasister och sexister, eller som förtryckande etnocentriker; något ironiskt eftersom dessa invektiv utgör direkta antonymer till upplysningens kärnvärden. Men det förklarar varför det länge funnits en viss tvekan bland klarsynta samhällsvetare och humanister med integritet, att ta öppen strid för det sunda förnuftet, objektivitet och för den vetenskapliga metodens meriter. [18]

Den teoretiska filosofen **Henrik Bohlin** gör följande iakttagelse i en understreckare i SvD: "*Relativismens inflytande har*

varit så stort att den tycks ha blivit en del av vår tids sunda förnuft. Särskilt bland yngre är det svårt att hitta någon som inte är övertygad om att sanningen är relativ. Till synes inkonsekvent är de flesta så fast övertygade om själva relativismen att försök till ifrågasättande av den möts av misstro och upprördhet, ungefär som om man skulle ha sagt något rasistiskt eller kvinnofientligt. Relativismen förknippas ofta med odogmatisk öppenhet för andra åsikter, men åtskilliga anhängare är påtagligt dogmatiska inför kritik." [19]

Symptomatiskt för de flesta ideologiskt orienterade sekter är just att extern kritik och granskning snarare uppfattas som en bekräftelse på den egna världsbilden, än som en grund för självrensningen. När *Det Förklarade Ljuset* väl blivit uppenbart bidrar ett ifrågasättande från de ömkansvärda och ännu slumrande, endast till ytterligare radikaliserings¹. Trots att postmodern relativism varit på ordnad reträtt inom den mjuka akademien sedan slutet på 90-talet (med **Sokals** famösa bluff som dråplig vändpunktssymbol [20,21]) har den på senare tid inte bara givit sig tillkänna i skolan (som i inledande exempel och genom systematisk nedmontering av svenskt utbildningsväsende [22]), inom populärkulturen, politiken [17] och i den allmänna samhällsdebatten – *alternative facts, post truths* och *kunskapsresistens* är numera vedertagna allmänbegrepp – utan den har även i form av kritisk teori smugit sig in i discipliner med viss naturvetenskaplig anknytning som vårdvetenskap (*critical nursing*) och alltså även dietetik, *critical dietetics*. Just den relativistiska, kritiska teorin har antingen givit upphov till, eller gjort betydande avtryck på en räckta teoribildningar, eller kanske snarare – "perspektiv", såsom svart feminism, queerteori, kritisk rasteori, genusteori, kulturmaterialism, etc. [18,23,24]

Nuts and bolts: Relativismens natur

Vad avses då med relativism – vad är det som är relativt? Begreppet är flyktigt och ytterst diffust i konturerna. Man talar om epistemisk och konceptuell relativism, om etisk relativism och kognitiv dito. Relativismen kan gälla sanning, fakta, kunskap, synen på rationalitet, värdeomdömen eller hela klabbet. Detta eller dessa objekt skall sedan relativiseras till något, t ex enskilda subjekt, grupper, kulturer, paradigm, normsystem eller språk. [25] Det ligger inte i denna texts ambition att behandla de olika formerna av relativism, utan avsikten är att försöka frilägga den *kontextberoende* kognitiva variant som tycks förespråkas inom den kritiska dietetiken (läs gärna sammanfattningen av konferensen i DA 5.17. [6])

Några generella klargörande kan emellertid vara på sin plats: Inom klassisk kunskapssteori kan vi säga att vi *vet* något under förutsättning att vårt *försant hållande* är *sant*, dvs utgör ett faktum, och detta vårt antagande är *välgrundat*. [26] Vilka kriterier för vad som kan uppfattas som välgrundat varierar över tid och kultur². Detta kan betraktas utifrån två skilda sätt:

Enligt det första a) är olika kriterier allmänt accepterade vid olika tider och på olika platser; det finns inga kriterier för kunskap som överallt och alltid *accepteras* som giltiga/rationella.

¹Islamism är ett annat högaktuellt exempel på antimodernistisk framgång.

²Den moderna västerländska vetenskapen tillämpar epistemiska verktyg såsom empiri, logik, koherens och förnuft, medan man inom exempelvis sunnitisk-asharitsk islam ser religiös uppenbarelse och Koranen som de säkraste instrumenten till sann kunskap [27]

Enligt den andra tolkningen är tanken istället den, att b) inget kriterium för kunskap *är* överallt giltigt/rationellt. [28]

Rationalisterna har givetvis inget problem med den första läsningen a) – det är i det närmast en truism, *viz* synen på vad som betraktas som sant skiljer sig åt över tid och rum, men av det följer inte att kunskap måste vara relativ i sig. En utsaga kan vara sann oavsett om den har uttalats eller ens föresvävat en människa. Sanning är enligt rationalisten i så motto oberoende av människor.³ [25]

För den epistemiske relativisten är det emellertid den andra tolkningen b) som är av intresse. Den visserligen banala, men likväl högst befogade och intuitiva fråga som genast finner sig är huruvida även detta påstående är relativt. Är b) en relativ sanning i sig? Är svaret positivt devalveras styrkan i relativistens tes om det kontextuella till en mindre gäspning. Om denna sanning istället äger någon form av universell giltighet som upphöjer den sociala konstruktionen i sig till ett faktum av en helt annan, större sanningsdignitet än... låt oss säga hypotesen om det metabola syndromet, så erhåller vi en självmotsägelse som tycks skjuta relativismen i sank⁴. (Den abstrakta sociala kontextualiteten blir *ipso facto* en verkligare verklighet än den konkreta fysiska verkligheten om man är lite raljant.) Resonemanget går under benämningen *the self-refutation argument* och har turnerats i olika versioner sedan Platon (som själv fann relativismen absurd). Relativisten kan visserligen kontra med att just denna absoluta sanning endast gäller i dennes egen begränsade, relativa kontext, men det är ju föga slagkraftigt om man vill rekrytera proselyter med hjälp av övertygande argument om relativismens välsignelse och kompromislösa giltighet. [29]

Den kritiska dietetikens relativism

För att sätta den kritiska dietetikens relativism i ett sammanhang görs här en kortare utveckling och vi återvänder till kon-

³Man bör kanske understryka att de flesta rationalister också anser att det finns faktapåståenden som inte vilar på objektiva sanningar t ex i frågor om estetik, etik eller samhällseliga konventioner som bitcoinkurser och belevat bordsskick – även om somliga teoretiker menar att det finns eviga universella värden även här; i synnerhet avseende etik och moral.

⁴Föreställningen om det metabola syndromet torde rimligtvis äga en låg tilltro utifrån ett kulturrelativistiskt perspektiv i jämförelse med exempelvis sydafrikansk shamanism (som t ex gör gällande att sex med en oskuld botar AIDS), eftersom den – till skillnad – vilar på en manschauvinistisk, kulturimperialistisk och kolonial maktdiskurs om fysiologi och sjukdomslära kallad *skolmedicin*.

Man skulle kunna hävda att en positiv aspekt av den kritiska teorin, och dess avläggare, kunde vara en ambition att anlägga alternativa men ändå adekvata, kunskapskompletterande perspektiv till olika forskningsfält. Skall man studera kvinnornas roll under de franska revolutionerna, kan det i högsta grad vara motiverat att närma sig ämnet utifrån ett kvinnoperspektiv. Vidare, en rationalist skulle utan problem hävda att det kulturella perspektivet kan vara utmärkt i studiet av kost och nutrition om vi skall titta på olika måltidstraditioner som halal och kosher, men är kanske mindre framgångsrikt om vi skall förstå kroppens energiomsättning.

Ett av problemen är alltså att de olika kritiska teorierna tenderar nyttja endast en växel: *Turbon*, utan urskiljning och moderation tillämpas valt perspektiv *in absurdum*. Inget finns ju utanför kontexten! Studien *Glaciers*,

gender, and science. A feminist glaciology frame-work for global environmental change research fick ett anslag om 412.000 dollar, och kunde därmed fastställa att mannen betraktar naturen som mekanistisk och förutsägbar, när den snarare ur ett feministiskt glaciärperspektiv bör beskrivas som helt kaotisk och oförutsägbar (dvs omöjlig att studera och göra något åt). Exempelen är lika många som härresande. Ibland blir det väldigt jobbigt när man tvingas erkänna att verkligheten inte stämmer med kartan: Katie A Hasson inleder förväntat sin artikel *Social and Material Constructions of Menstruation*: "Despite a great deal of feminist work that has highlighted its social construction, menstruation seems a self-evidently 'natural' bodily process".⁵ p.53

Hur stora summor som plöjs ned i befängd forskning, är lyckligtvis majoriteten skattebetalare omedveten om

ferensen i Uppsala för att uppmärksamma en central aspekt för att den förbisågs vid redogörelsen för den kritiska dietetikens historik, och grund i kritisk teori: En av Frankfurtskolans primära syften då den bildades på neomarxistisk grund var att ifrågasätta den ryktbara grupp av fackvetenskapsmän och filosofer som gick under namnet wienkretsen och företrädde den logiska positivismen (a k a de logiska empiristerna) som uppstod på 20-talet [30] och som byggt vidare på upplysningens idéarv. De logiska positivisternas betydelse för den moderna vetenskapen kan knappast överskattas. Även om många bärande idéer idag har modifierats eller förkastats så är flera centrala metodologiska principer för **Moritz Schlick**, **Rudolf Carnap**, **Kurt Gödel** och **Karl Popper**, välkända och allttjämt aktuella begrepp såsom t ex *verifikationism*, *falsifierbarhet* och "*Ockhams rakkniv*". [31] Filosofiprofessor **Samir Okasha** sammanfattar gruppens ambitioner: "*Det som imponerade mest på positivisterna var att vetenskapen tycktes vara så objektiv. Till skillnad från andra områden, där det mesta som framfördes bara var subjektiva åsikter, var de av uppfattningen att vetenskapliga frågor kunde avgöras helt och hållet objektivt. Metoder som att testa sina hypoteser i laboratoriet gjorde att forskare kunde jämföra sin teori direkt med fakta och på det viset göra upplysta, icke-vinklade bedömningar av sina teories förtjänster. För positivisterna var vetenskapen alltså en paradigmiskt rationell aktivitet och den säkraste vägen som kunde finnas till sanningen*". [32 p95] Utöver Frankfurtskolans ifrågasättande blev kretsen under 30-talet angripen för att sprida "judisk vetenskap" och "antikristlig filosofi". Numera expedieras de av postmodernister och kunskapsrelativister såsom "rationalitetsfundamentalister" och "scientister". [33]

Det som är av intresse i detta sammanhang är att de logiska positivisterna föregrep Frankfurtskolans kritiska teori genom att diskutera just *kontextualitetens problematik* – den kritiska teorins mest centrala begrepp och på vilken den bygger sin kunskapsteori, dvs föreställningen som gör gällande att all forskning bedrivs utifrån en given kontext. Wienkretsen drog en skarp gräns mellan vad de kallade "upptäckstens kontext" (*context of discovery*) och "rättfärdigandets kontext" (*context of justification*). Den förra handlar om de bakomliggande processer och omständigheter genom vilka forskare når fram till en hypotes. Rättfärdigandets kontext handlar om att testa och bekräfta (alternativt förkasta) hypotesens giltighet genom olika typer av prövning, koherensgranskning, insamling av relevant empiriskt stöd, etc. Upptäckten utgörs av en subjektiv, psykolo-

En engagerad professor John Coveney försöker under konferensen i Uppsala övertyga en något mer kallsinnig redaktör (under-tecknad) om Foucaults förtjänster.

Foto: Kristian Anwer

gisk, social process. Rättfärdigandet handlar, som nämnts, om empiri samt objektiv och logisk prövning. [32,34]

Den kritiska teorin gör dock ingen kategorisk eller kvalitativ skillnad på dessa processer – allt är kontextberoende, allt är relativt. Och i den kritiska dietetikens manifest, rörelsens deklaration från 2009, är man mycket tydlig på den punkten: "We recognize that human bodies in health and illness are complex and contextual. Moreover, we recognize that the knowledge that enables us to understand health is socially, culturally, historically, and environmentally constructed". [35]

Här beskrivs alltså både en ontologisk och kognitiv relativism som omfattar fakta och kunskap, en stark socialkonstruktivism. Det ligger också helt i linje med den kritiska dietetikens medgrundare och förmodade chefsideolog, John Coveney och hans under uppsalakonferensen gjorda referenser till sanningbegreppet hos triumviratet franska poststrukturalister från den post-heideggerianska kyrkan: **Jaques det-finns-ingenting-utanför-texten Derrida, Jean-François vetenskap-är-fiktio Lyotard** och framför allt **Michel kunskapspåståenden-är-bara-dolt-förtryck Foucault**. Den senare beskriver sin syn på sanning och kunskap: "Truth is a thing of this world: it is produced only by virtue of multiple forms of constraint. And it induces regular effects of power. Each society has its regime of truth, its "general politics" of truth—that is, the types of discourse it accepts and makes function as true; the mechanisms and instances that enable one to distinguish true and false statements; the means by which each is sanctioned; the techniques and procedures accorded value in the acquisition of truth; the status of those who are charged with saying what counts as true." [...] "All knowledge rests upon injustice (that there is no right, not even in the act of knowing, to truth or a foundation for truth) and that the instinct for knowledge is malicious". [36 p131]

Förnuft och rationalitet handlar om att manipulera och dominera. För Foucault skapar diskurser specifika subjekt; "det finns inget universellt subjekt utan endast sådana som utgörs av särskilda diskurser". [37]

Krönikören och statsvetaren **Lena Andersson** fångar detta stiltigt på volley: "[Poststrukturalisterna] har... emellanåt gett den intellektuella lättjan och dumheten en sofistikerad utstyrsel. Risken är stor att man slutar försöka om man ständigt betonar hur lite som går att veta, att kunskap är maktutövning och kränkning av andras perspektiv, och att vad subjektet upplever som sant alltid är viktigt och giltigt." [38]

Svante Nordin, professor i idé- och lärdoms historia i Lund, kompletterar med att peka på den i det närmaste nihilistiska pessimism: "Hos Foucault finns ingen framstegstro, ingen tro på historien, ingen tro på förnuftet eller vetenskapen, tvärtom, ingen föreställning om att den moderna utvecklingen med nödvändighet (eller ens sannolikhet) skulle kunna föra fram till ett lyckligt slut, ingen optimism... Foucault var förvisso subversiv. Men han trodde inte att undergrävandet av det bestående skulle kunna leda till befrielse. Han var en mullvad som – i likhet med naturens mullvadar – saknade hopp om att få skåda ljuset utan nöjde sig med att förstöra gräsmattorna". [39 p235]

Två viktiga begrepp

För att förstå den kritiska teorins relativism och konsekvenser fullt ut behöver vi introducera ytterligare två nyckelkoncept: *inkommensurabilitet* och *tesen om lika värde*. Båda vilar

på relativismens implikation om att det inte finns någon evidenstranscendent sanning. Inkommensurabilitet ($\approx$ *ojämförbarhet*) innebär att det inte finns något oberoende, universellt sätt att jämföra två uppfattningar, teorier, etc, med avseende på epistemiska kvaliteter såsom sanning, kunskapsteoretiskt berättigande eller rationalitet. [40] Lika värde innebär att det finns radikalt olika, men ändå lika giltiga sätt att ha kunskap om världen, med vetenskap som bara ett bland andra modi. Två med varandra inkonsistenta påståenden äger samma grad av giltighet då objektivitet är en illusion. [29,40] Det går alltså inte att *rationellt* omfatta de båda utsagorna samtidigt, men det behövs inte heller – för som bekant – *det som är sant för dig behöver inte vara sant för mig*. (Eller mer anpassat till kritisk dietetik: *Det som är sant för mig och mina käcka gossar, behöver inte vara sant för dig och dina käcka gossar*.)

Cirkeln är därmed sluten; vi befinner oss åter vid det inledande exemplet och ställer vår aningslöse SFI-lärares hypotes om förintelsens vara mot en diametralt avvikande kontext befordrad av bl a historikern **David Irving** och hans revisionister. I den referensspäckade och förment akademiska tidskriften *The Revisionist* finns gott om bekymmersam läsning – för rationalisten vill säga: "the gas chambers are an 'established historical fact' in the history books. People [...] are thrown into jail because they refuse to believe the fabrications of war propaganda. One understands why the 'democratic system' has to take these measures of repression: It is to try to suppress Revisionists because if the Holocaust is exposed as the swindle which it is, then not only the State of Israel is lost, but also the whole Western system will lose its credibility". [41]

De kritiska dietetikerna skriver i sitt manifest: "Critical Dietetics creates space for an emancipatory [...] scholarship by drawing upon many perspectives [...] and ways of knowing [...] it takes courage to step beyond familiar ways of knowing". [35]

I rest my case.

"Beyond familiar ways of knowing"

Just en postmodernistisk fras som "beyond familiar ways of knowing" är egentligen inte så mycket mer än en gammal sliten New Age-markör med referens till intuition, känslor, instinkter, uppenbarelser och liknande personliga kontaktvägar till en sanning av den högre ordningen. (Redan postmodernismens grand old man, föreexistentialisten **Søren Kierkegaard**, var inne på det här spåret då han levererade relativistiska one-liners i stil med *not only faith beyond reason but, if need be, against reason* – "trohedens spring" eller "Subjektiviteten er Sandheden; Subjektiviteten er Virkeligheden", etc. [42])

Dessa subjektiva, otillgängliga sanningskriterier återfinns vi i religionerna och i annan vidskepelse, i det magiska tänkandet, i animismen och inte minst i grumliga ideologiska agendor. Vi kan i sammanhanget notera att nämnda strategi med *different*

ways of knowing varit så undermålig i att presentera människan tillförlitlig och användbar kunskap att hon för cirka 300 år sedan kroknade och började utveckla ett förträffligt användbart instrument i dess ställe – den moderna vetenskapen. En vetenskap som sedan dess inte bara excellerat i triumfer för mänsklighetens väl, utan är också till sin konstruktion demokratisk, transparent och självkorrigerande, dvs den äger kvaliteter den ideologiskt tungt belastade kritiska teorin vill bekämpa till förmån för pseudovetenskap, värdesystems Anpassad kosmologi, och om inte för att dana ett nytt samhälle, så åtminstone för att underminera det befintliga.

Den Evidensbaserad Medicinens gatlopp

Av lätt insedda skäl står inte evidensbaserad medicin (EBM) eller evidensbaserad hälsovård och omvårdnad (EBHC) särskilt högt i kurs inom den kritiska teorin, i synnerhet inte inom ovan nämnda *critical nursing* (fö förebild för kritisk dietetik) där man på sina håll förklarar *open season* på strukturellt förtryckande EBM och EBHC. I artikeln *Deconstructing the evidence-based discourse in health sciences: truth, power and fascism*, skriver PhD Dave Holmes et al, bl a: "In light of our argument, fascism is not too strong a word because the exclusion of knowledge ensembles relies on a process that is saturated by ideology. Deconstructing the evidence-based discourse and intolerance regarding other ways of knowing [min betoning]. The process at play here is one that operates hand-in-hand with powerful political or 'power' structures and that gears and sustains scientific assertions in the same direction: that of the dominant ideology." [43]

I abstraktets konklusion fastställs att: "The Cochrane Group, among others, has created a hierarchy that has been endorsed by many academic institutions, and that serves to (re)produce the exclusion of certain forms of research. Because 'regimes of truth' such as the evidence-based movement currently enjoy a privileged status, scholars have not only a scientific duty, but also an ethical obligation to deconstruct these regimes of power." [43]

I artikeln *On the constitution and status of 'evidence' in the health sciences*⁵, kan vi läsa: "Our critical perspective [...] has attempted to politicise the ways of seeing that have become common in the health sciences as a result of the EBM agenda [...] From this critical perspective regarding what is now the dominant episteme, we claimed that the EBM was politically dangerous [...] Relying on the French philosophers Deleuze and Guattari (1987), we argued polemically that the EBM is akin to a totalitarian political structure and, consequently, that its way-of-seeing is informed by a politically dangerous ideology. In a nutshell, we noted that the EBM wholeheartedly adopts corporate models of efficiency and accountability, right down to a corporate lexicon; EBM relies reductively on quantitative evidence in which RCTs are fetishised..." [44]

Båda dessa arbeten citeras flitigt i artiklar om *critical nursing*.

Logisk stringens – en fråga om godtycke?

Vi har ovan redogjort för den klassiska definitionen av att veta, men kritisk dietetik öppnar istället genom "different ways of

knowing" för oanade, hisnande alternativ: Det västerländska vetandet vilar som sagts på förnuftet, bl a de grundläggande binära logiska tankelagarna – *identitetsprincipen* [$p = p$], *mot-sägelselagen* [$\neg(p \wedge \neg p)$] och *lagen om det uteslutna tredje* [$p \vee \neg p$] – vilka ofta betraktas som rationalitetens förhandsvillkor. De utgör grund för induktiv och deduktiv logik, och är axiom för vetenskapens arbetsmodeller såsom hypotetisk-deduktiv metod. [45] Författaren George H. Smith fångar detta faktum väl: "Reason is not one aspect of thought, it is the capacity for abstract thought itself. Man's ability to conceptualize—to mentally abstract and integrate concrete particulars—qualifies him as a rational animal. Reason is not one tool of thought among many, it is the entire toolbox. To advocate that reason be discarded in some circumstances is to advocate that thinking be discarded—which leaves one in the position of attempting to do a job after throwing away the required instrument." [46 p66]

För den postmoderna kritiska teoretikern äger emellertid vare sig logik/förnuft eller matematik någon universell giltighet – dessas sanning är kulturellt betingad, en social konstruktion, vilket John Coveney också påpekade under konferensen. [6] Logik är enligt de kritiska teorierna en manifestation av den fallocentriska metafysiken (även om de utgör ett rekvisit för all mänsklig aktivitet; från kommunikation, till ren överlevnad. [29] Inom t ex kritisk feministisk epistemologi anses den formella logiken, dess universella anspråk till trots, endast utgöra den förtryckande, vite mannens verktyg, konstruerad i avsikt att dominera och exkludera⁶. [29,47]

Ett praktiskt problem med att ge upp logiskt baserad rationalitet är att argumentation blir meningslös då även en (tidigare gemensam) kontextuellt baserad modell för mänskligt tänkande tappar sin bäring; vi riskerar förlora oss i en helt godtycklig relativism eller nihilism. Liksom i fallet med islamism får förnuftsargument tämligen begränsad verkan eftersom rationalitetens giltighet bestrids annat än som uttryck för daterad könsordning (visavi *haram*-klassat tankegods från korsfararna). Professor emerita Andrea Nye kommenterar detta grafiskt, inte utan en viss litterär pregnans: "Desperate, lonely, cut off from the human community which in many cases has ceased to exist, under the sentence of violent death, wracked by desires for intimacy that they do not know how to fulfill, at the same time tormented by the presence of women, men turn to logic." [47]

Subjektiv vs selektiv

När relativisten gör gällande att vetenskaplig forskning inte kan vara *objektiv* [6], bygger inte sällan argumentet på en sammanblandning med att vara *selektiv*, dvs att forskaren fokuserar på bestämda aspekter medan andra ses som mer ovidkommande. Perspektivet kan mycket väl bestämmas av intressen. Men en beskrivning kan samtidigt vara selektiv och objektiv. Ofta granskas ett eller några få egenskaper hos komplicerade fenomen eller situationer. [48] I en trivial bemärkelse kan man alltså

⁶När min äldsta dotter var närmare 2 år kom jag på att prova hennes logiska förmåga utifrån hypotesen att den var medfödd. Då hon frågade efter sin nalle berättade jag att: "Den finns antingen i köket eller i hallen" (exklusiv disjunktion) och gav henne strax därpå en ny premis: "Den finns inte i hallen". Genast sprang hon in i köket, fann nallen, återvände och visade triumferande upp Nalle för sin sprängstolte far. Isabelle hade visat prov på att hon trots sin ringa ålder behärskar slutledningsregeln *modus tollendo ponens*. Men hade jag själv varit en hårsman från ett barnvårdsärende?

⁵Postmodernistens sätt att bedriva vetenskap är att placera 'citattecken' runt vissa problematiska begrepp och sedan med lämpligt politiskt sentiment, stapla vassa buzzwords efter varandra såsom *cataphatic*, *episteme*, *salvific narrative*, *semiotic*, *anagogic*, *hermeneutical*, *cultural imperialism*, osv – vilket sedan säkrar publicering.

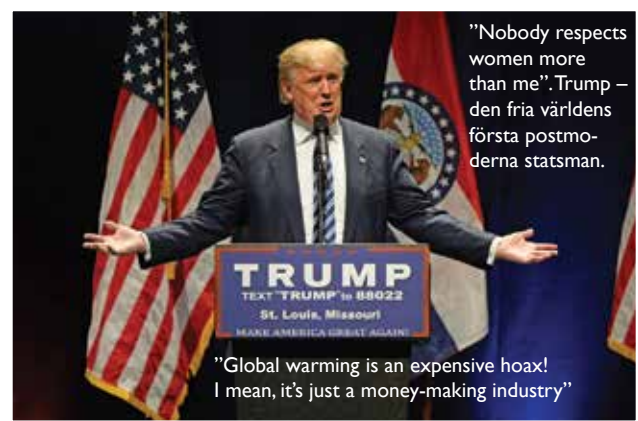
hävda att många vetenskapliga upptäckter görs i en given kontext med ett visst fokus. Det skulle även den mest notoriske rationalist hålla med om. Bromsmediciner mot AIDS utvecklades målmedvetet utifrån den bekymmersamma situation många homosexuella och sprutnarkomaner befann sig i under slutet av 80-talet⁷. Att forskningen till slut blev framgångsrik beror på att vetenskapsmännen enligt relativisten gjorde en *bestämd tolkning* av sina fynd. Men många upptäckter – inte minst medicinska – har gjorts av en ren slump, och är åtminstone inte direkt en konsekvens av en given kontext. Relativisten kan alltid hävda att också det slumpmässigt upptäckta hittades i en kontext; utan denna, heller ingen upptäckt. Men det argumentet kommer till ett ganska högt pris eftersom det trivialiserar begreppet ”kontext” till en plattityd, till ett påstående om att allt som sker har en föregående orsak, att inget uppstår ur intet.

Företeelsen ”upptäcka” är för övrigt också problematisk för relativisten. Ordet antyder att något skulle finnas som ett faktum *före* en kontext, vilket onekligen är bekymmersamt. Konstruerar vi fakta om det förflutna när vi gör historiska påståenden? Ja, rimligen. Socialkonstruktivisterna **Bruno Latour** accepterar den här slutsatsen rätt in i kaklet: Modern analys av **Ramses II:s** (1303-1213 f.kr) mumie har visat att den egyptiska faraon sannolikt dog av tuberkulos. Men enligt Latour är detta omöjligt eftersom *Tuberculosis bacillus* upptäcktes först 1882 av **Robert Koch**. Före Koch hade sålunda inte bakterien någon egentlig existens. ”Att hävda att Ramses II dog av TBC är därför lika absurt som att säga att han dog av maskingevärseld eller i kraschen på Wallstreet”, menar den fiffige Latour. [50 p248]

Svensk Kritisk Dietetik (KD)

För att få närmare klarhet i hur just svensk/skandinavisk kritisk dietetik förhåller sig till begrepp som *sanning* och *kunskap* ställde jag under konferensen en underförstådd fråga i form av ett påstående: ”Det följer inte att en kontextuellt grundad sanningssökande metod, med nödvändighet leder till en kontextuell sanning – den kan äga en universell giltighet”. Detta var de svenska KD (kanske något förvånande) helt eniga om, men de ansåg att det faktum som man erhållit enbart kunde förstås utifrån en given kontext, alltså en transcendental idealism light. Där fakta utgör ett sorts kantianskt *Das Ding an Sich*; en av oss oberoende verkligheten finns visserligen, men vi kan inte uppfatta den som den egentligen är beskaffad – våra kontextuellt kognitiva glasögon fjättrar oss till vår epok och historia, vårt samhälle och våra fördomar. Man skulle utan att bli allt för långsökt kunna tala om en variant av **Schrödingers** gamla katt som antingen är död eller levande i sin låda, men i den svenska KD-tappningen av tankeleken uppvisas aktuellt existentiellt tillstånd utifrån observatörernas situation och kontextuella meritlista. Katten skulle sålunda kunna *uppfattas* som död av en luguber sefardisk rabbin, och samtidigt som levande av en pilsnerglad tyrolare – båda lika korrekta. I den internationella versionen av KD avgörs huruvida katten *faktiskt* är död, levande eller något helt annat, på basis av aktuellt, kontextuellt bagage, alternativt vad de som tittar på katten avser med ”död”, ”levande” och ”katt” efter att ha dekonstruerat begreppen. (För rationalisten är det mindre be-

⁷ I en amerikansk högerkristen kontext som vilar på helt andra, till vetenskap motstridiga, men enligt kritisk teori inte sämre kunskapsteoretiska instrument, såsom Bibeln och den kristna tron, ansågs det istället att Guds straff måste ha sin gång. [49]

svårt – om hon är tveksam rycker hon bara katten i svansen.)

Filosofen **Mari Baghramian** sammanfattar det väl: ”*The very point of context-relativism is to deny that there is such state as being right outside the constraints, perspectives and norms of any culture, worldview or belief-system*”. [29 p101] Detta kan för övrigt kontrasteras mot vad som sades under konferensen: ”*En väldigt viktig sak att omfatta i den här diskussionen är att vi dietister måste skaffa oss ett outsider-perspektiv på oss själva för att kunna förstå hur vi verkligen är.*” [6] Men är det möjligt med återopad epistemologi? Skulle dietisten genom att lyfta sig i håret komma närmare någon form av ”genuin” sanning (om sig själv)? Ett metaperspektiv tycks ouppnåeligt; det innebär – om det ens är tänkbart – att hon i bästa fall bara lyckas byta en kontext mot en annan men med samma grad av validitet, samma grad av otillgänglighet. Dietistens egentliga vara är evigt förborgat...

För att sammanfatta: Den rationella och objektiva synen på vetenskap, dess epistemologiska verktyg och kontrollinstanser utgör den garant vi har för att kunskapen skall vara transparent, kritiserbar, demokratisk och universellt giltig. Inte lokal, relativ och godtyckligt kontextberoende, styrd av valfri kritisk teoribaserad förkunselse vars ’forskning’ syftar till att bekräfta de förhållanden som på förhand etablerats som ideologiska dogmer. Och för att tala med den analytiska filosofen **Åsa Wikforss**: ”... *objektivismen i sig är [däremot] inte dogmatisk, tvärtom. Om sanning och goda grunder är objektiva, oavhängiga oss, följer det att starka övertygelser inte är identiska med kunskap – det finns alltid ett potentiellt glapp mellan det vi tror och de objektiva fakta vi är ute efter. Det finns alltid skäl att ta in andra perspektiv än det egna. Detta är icke-dogmatismens grundbult: Vi kan ha fel.*” [51] Den vetenskapliga sanningen är därför i en bemärkelse alltid provisorisk för rationalisten. Men för relativisten finns inte sant eller falskt utanför den egna kontexten. För rationalisten gäller: *Alla har rätt till en åsikt, men alla kan inte ha rätt.* För den kritiska teoretikern gäller det omvända: *Alla kan ha rätt, men det är bara en åsikt (åskådning) som gäller* (Mer om detta i del 2 av denna artikel i DA 1.18).

Transit umbra, lux permanent

I slutet av presentationen i Uppsala framhölls en tes om vad man ansåg att den svenska kritiska dietetiken skulle stå för: ”*Balancing a critical perspective on science and medicine with an uncompromising defense of scientific standards.*”

Onekligen ett intressant påstående som lämnar öppet för en rad tolkningar. Först, vad avses med *science* och *scientific standard* i denna ”kontext”? Utifrån postmodern relativism och kritisk teori finns en rad inkommensurabla men lika giltiga vetenskapliga traditioner. Lysenkoismen som i Sovjetunionen (enligt västerländsk, kolonial historieskrivning) starkt bidrog till svältkatastrofen 1932-34 med miljontals döda, eller varför inte **Hahnemans** homeopati som (enligt västerländsk, bigott medi-

cin) har orsakat och fortsätter att orsaka oräkneliga människors död i exempelvis cancer, eftersom dessa patienter har förlitat sig på alternativmedicin framför evidensbaserad dito.

För det andra, vilka kunskapsteoretiska instrument avser man att anlägga i sitt *critical perspective*. Det (västerländska) vetenskapliga förhållningssättet innebär analys och kritiskt tänkande *per se* (om det nu är detta som avses med *scientific standard*). Vi tycks då få något som liknar en tautologi där det kritiska perspektivet anläggs på... ja, det kritiska perspektivet, eller kanske snarare en ändlig regress då det kritiska perspektivet rimligtvis även i andra ordningen borde nagelfaras, liksom det tredje, det fjärde, osv. Vidare, att "balansera" innebär ett *ena sidan* och ett *å andra sidan* som ställs mot varandra, men om något är kompromisslöst finns det ju inte så mycket att förhandla om – oavsett vad som nu avses.

Det är givetvis viktigt att med kritisk självvranssakan fundera över fördomar, olika typer av bias och värderingar som kan påverka överväganden och beslut oavsett det handlar om forskning, utbildning eller vägval i den kliniska, tuffa vardagen som inte alltid svarar mot teoretiskt ideala modeller. Men när det är fråga om kompetensbyggande är det evidensens hållbarhet och argumentens kvalitet som är avgörande för vår kunskap och dess tillförlitlighet. Visst finns vetenskap som präglats av just förutfattade meningar, särintressen, apofeni, och en katalog av andra subjektrelaterade metodfel. Det finns ett namn för detta – *bad science*, och dess resultat hör inte hemma i vår kollektiva, progressivt växande kunskapsbank. Den västerländska rationella vetenskapen är heller inte – som påpekats – hundra procent, den ger kanske inte alltid riktigt hela bilden, men den är tillräckligt bra, kommer tillräckligt långt, och den är framför allt det bästa kunskapsgenererande instrumentet vi har – dess imponerande track record lämnar definitivt den postmoderna sanningsrelativismen och dess tveksamma spin-offs i startblocken.

Inästa nummer av Dietistaktuellt kommer den andra delen av kommentarer till kritisk dietetik. Vi skall då se över de normativa och aktivistiska aspekterna av rörelsen.

* * *

Disclaimer: Flera av de resonemang som förs i denna artikel är grovt förenklade i avsikt att så tydligt som möjligt, på ett allmänt plan redogöra för relativismens och den kritiska teoris beskaffenhet och konsekvenser. Pedagogisk ambition har sålunda premierats på bekostnad av intellektuell precision och gill utförlighet. (Utelämnat är t.ex Gettiers klassiska problem kring kunskap som berättigad sann övertygelse, liksom Rortys, Kuhns, Quines och den senare Wittgensteins turnering av relativismen.) En annan brist är att jag, måhända något vårdslöst, har alternerat begrepp som *post-strukturalism*, *dekonstruktionism*, *relativism*, *kritisk teori* och inte minst *postmodernism*. Dessa termer är naturligtvis inte alltid synonymt utbytbara men min självväldighet bör inte ha någon bäring på resonemangens giltighet i sig. Läsare som på ett lite djupare plan är intresserad av att få ett grepp om den postmoderna, sanningsrelativistiska "Hydran", som någon lär ha kallat åskådningen, kan rekommenderas den lilla skriften *Rädslan för kunskap* (Fri Tanke) av kunskapsteoretikern och den analytiska filosofen Paul Boghossian, som i våras – 10 år efter originalutgåvan – kom i svensk översättning. Systematiskt dekapiteras här monstrets viktigare huvuden medelst en elegant vetenskapsteoretisk svit *coup de grâce*.

Litteraturförteckning

- Brusewitz M. Lärare kritiserad för förintelsediskussion. Helsingborgs Dagblad. 2015 feb 26.
- Martin I, Sturmark C, Wikforss Å. en postmoderna sanningsrelativismen leder oss ner i en antiintellektuell avgrund. Dagens Nyheter. 2015 Mar 22.
- Gross PR, Levitt N. Higher Superstition: The Academic Left and Its Quarrels with Science. 2nd ed. Baltimore: John Hopkins University Press; 1997.
- Levitt N. The Science Wars: Deconstructing Science is Pseudoscience. In Shermer M, editor. The Sceptic Encyclopedia of Pseudoscience. Santa Barbara: ABC-CLIO; 2002. p. 750-758.
- Platon. Theaitetos. In Platons Skrifter. Stockholm: Atlantis; 2006. p. 150.
- Forslin M D. Referat: The 1st Scandinavian Critical Dietetics Conference: Food and eating beyond calories – 25 augusti, Uppsala. Dietistaktuellt. 2017 Oct: p. 50-54.
- Horkheimer M. Traditional and critical theory. In Horkheimer M. Critical Theory. New York: The Seabury Press; 1972. p. 188-243.
- Kellner D, Horkheimer M. In Borchert MD, editor. Encyclopedia of Philosophy. 2nd ed. Farmington Hills: Thomson Gale; 2006. p. 465-466.
- Habermas J. The Entwinement of Myth and Enlightenment: Horkheimer and Adorno. In Habermas J. The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures. Cambridge: MIT Press; 1987. p. 116.
- Horkheimer M, Adorno T. Dialectic of enlightenment: philosophical fragments [Philosophische Fragmente]. Stanford: Stanford University Press; 2002.
- Sternhell Z. The Anti-Enlightenment Tradition New Haven: Yale University Press; 2009.
- Hicks SRC. Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault USA: Scholary Publishing; 2004.
- Gay P. The Enlightenment: An interpretation. The Science of Freedom. New York: W.W. Norton & Company, Inc; 1996.
- Kant I. Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung? [Essay]. Berlinischen Monatsschrift. 1784 Dec.
- McMahon MH. Enemies of the Enlightenment: The French Counter-Enlightenment and the Making of Modernity New York: Oxford University Press; 2002.
- Sternhell Z. Neither Right Nor Left: Fascist Ideology in France Berkeley: University California Press; 1986.
- Rönnstrand T. Heidegger, Derrida och den nya teknikfilosofin. Sans: Existensiellt magasin i upplysningens anda. 2016 Apr-Jun: p. 68-71.
- Harris J F. Against Relativism: A Philosophical Defense of Method La Salle: Open Court; 1992.
- Bohlin H. Relativismens dilemma är absolut inte löst. Svenska Dagbladet. 2009 Aug 31.
- Alan SD. Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity. Social Text. 1996 spring/summer: p. 217-252.
- Alan S, Bricomont J. Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals' Abuse of Science New York: Picador; 1998.
- Henrekson M, Enkvist I, Ingvar M, Wällgren I. Kunskapssynen och pedagogiken: Varför skolan slutade leverera Henrekson M, editor. Stockholm: Dialogos Förlag; 2017.
- Mansbridge J, Moller Okin S. Chapter 13: Feminism. In Goodin RE, Pettit P, Pogge T, editors. A Companion to Contemporary Political Philosophy. 2nd ed. Oxford: Blackwell Publishing; 2007. p. 332-359.
- Engström A. Språkets betydelse för skapande av kunskap och verklighet. In Eriksson H, editor. Vårdvetenskap och Postmodernitet. Lund: Studentlitteratur AB; 2014. p. 49-81.
- Liedman S E, Tännjö T, Westerståhl D. Den svårfångade relativismen: en uppslagsbok Liedman SE, Tännjö T, Westerståhl D, editors. Stockholm: Thales; 2008.
- Lehrer K. Knowledge. Clarendon Library of Logic and philosophy Oxford: Oxford University Press; 1982.
- Reilly R. The Closing of the Muslim Mind : How Intellectual Suicide Created the Modern Islamist Crisis Wilmington: Isi Books; 2011.
- Bergström L. Relativism. Filosofisk Tidskrift. 1998: p. 16-37.
- Baghramian M. Relativism (Problems of Philosophy) Oxfordshire: Routledge (Taylor & Francis); 2004.
- Lübcke P, editor. Filosoflexikonet Stockholm: FORUM; 1993.
- Johansson LG, Ekenberg T, Masterton G, Remes P. Kunskapsteori Lund: Studentlitteratur; 2014.
- Okasha S. Vetenskapsfilosofi Stockholm: Fri Tanke förlag; 2002.
- Sigmund K. Wienkretsen: Filofosfi vid avgrundens rand Stockholm: Fri Tanke förlag; 2017.
- Norris C. Against Relativism: Philosophy of Science, Deconstruction and Critical Theory Oxford: Blackwell Publishers Ltd; 1998.
- Coveney J, Asada Y, Atkins J, Aphramor L. Critical Dietetics: A Declaration (June 2009). Practice: Exploring Members' Practice. 2009 Winter: p. 2.
- Foucault M. Power/Knowledge: Selected interviews & other writings 1972-1977 Gordon C, editor. New York: Pantheon Books; 1980.
- Foucault M. The Foucault Reader Rainbow P, editor. New York: Pantheon Books; 1984.
- Andersson L. Ledare: Popper som postmodernist. Dagens Nyheter. 2015 Jan 2.
- Nordin S, Berntson L. Efter Revolutionen: Växtern i svensk kulturdebatt sedan 1968 Stockholm: Natur & Kultur; 2017.
- Boghossian P. Rädslan för kunskap. Against relativism and constructivism Stockholm: Fri Tanke förlag; 2016.
- Graf J. Speech Held by Jürgen Graf in Estonia in 2002. The Revisionist. 2005 Sept: p. 64-71.
- Kierkegaard S. Hvad er Sandhed andet end en Leven for en Idee. Journalen AA. 1835 Aug 1: p. 26.
- Holmes D, Perron A. Deconstructing the evidence-based discourse in health sciences: truth, power and fascism. International Journal of Evidence-Based Health Care. 2006 Sep: p. 180 - 186.
- Murray SJ. On the constitution and status of 'evidence' in the health sciences. Journal of Research in Nursing. 2008 Jul: p. 278-280.
- von Wright GH. Den Logiska Empirismen: En huvudriktning i Modern Filosofi. 1943: p. 190.
- Smith G H. Atheism: The Case Against God: Nash Publishing; 1974.
- Nye A. Words of Power: A Feminist Reading of the History of Logic London: Routledge; 1990.
- Harnow Klausen S. Vad är vetenskap? Stockholm: Natur och Kultur; 2006.
- Doyle D M. The Meaning of AIDS. Commonweal Magazine. 1988 Jun 3: p. 343-346.
- Latour B. On the Partial Existence of Existing and Nonexisting Objects. In Daston L, editor. Biographies of Scientific Objects. Chicago: The University of Chicago Press; 2000. p. 247-269.
- Wikforss Å. Allting är inte relativt. Sans: Existensiellt magasin i upplysningens anda. 2016 apr-jun.